DESPRE SECULARISM ȘI SECULARIZARE

Autor: Diana-Elena Moldoveanu | 18 februarie 2022

Cea mai răspândită definiție la care ne gândim atunci când pronunțăm cuvântul „secularizare” este separarea autorității clericale de cea politică. Ne gândim, pe de o parte, la procesul juridic prin care are loc exproprierea Bisericii și revendicarea de către stat a teritoriilor care odinioară i-au aparținut. Ne gândim, pe de altă parte, la diminuarea influenței pe care o exercită Biserica nu numai în viața politică, dar și în viața socială și culturală a indivizilor. Și poate că, la un nivel metaforic, ne gândim la un fel de *pact faustic* pe care modernitatea l-a făcut, vânzându-și sufletul pentru a beneficia de roadele raționalității, concretizate sub forma unui progres material și tehnologic.

Cu alte cuvinte, modernitatea a avut de făcut o alegere care, după unii, este aproape echivalentă cu păcatul originar. Nu a fost de ajuns să cădem doar odată din Grădina Edenului, ci am dorit să mai cădem încă odată din Grădina Pământului. Unde mai exact…? (voce dramatică) Într-un hău existențial vădit de relativism și deziluzie. Pentru a păstra obiectivitatea acestui raționament, mi se pare de la sine înțeles că trebuie prezentată și cealaltă perspectivă. Așadar, *după alții*, s-a întâmplat chiar opusul, astfel că, ne-am trezit deodată într-un câmp al posibilităților infinite, al libertății neîngrădite și al cunoașterii raționale, care (aviz gnosticilor) ne-a adus chiar… Paradisul pe Pământ! Oricare ar fi varianta corectă (sau poate chiar niciuna), cred că a restrânge discuția despre secularizare la manifestarea sa în modernitate este reductiv. Sigur, nu contestă nimeni amploarea fenomenului care a avut loc în secolul al XVIII-lea, însă poate că ar fi interesant să ne îndreptăm atenția și asupra unor manifestări la scară mai mică a *secularismului* în cultele antice. În acest sens, mă voi referi la perioada elenistică a Greciei Antice.

Încă de la început, aș dori să fac câteva precizări cu privire la diferența dintre „secularism” și „secularizare”. Voi folosi termenul de „secularism” pentru a vorbi despre o societate în care există un pluralism religios important pentru existența societății, dar care nu se fundamentează pe puterea politică. De cealaltă parte, voi utiliza termenul de „secularizare” pentru a vorbi despre mișcarea care militează pentru separarea Bisericii de stat. În acest caz, așa cum a fost în perioada Evului Mediu, puterea religioasă se sprijină pe puterea politică și vice-versa, rezultând într-un cerc vicios al iraționalității.

Din punct de vedere semantic, diferența dintre cele două rezidă în faptul că în cel de-al doilea termen se regăsește o tendință mai pronunțată către ateism, pe când primul presupune existența unor curente religioase necesare organizării politice. În acest sens, modernitatea este în primul rând secularizată, iar mai apoi seculară, pe când Grecia elenistică, despre care voi discuta în acest articol, reprezintă o cultură seculară.

Încă din vremea lui Filip al II-lea, suveranitatea și independența Greciei clasice începuseră să fie din ce în ce mai scăzute, întrucât forța politică și militară a Greciei scăzuse semnificativ în urma numeroaselor bătălii, atât interne, cât și externe. Dominația politică și mai puternică exercitată încă din timpul lui Alexandru, dar și după, cât și interacțiunea sporită între diferite idei, facilitată de extinderea imperiului, au contibuit la întărirea secularismului în *polis*-urile grecești, care începea să se confrunte cu fenomenul sincretismului religios.

Încă din perioada sa clasică, Grecia Antică era familiară cu existența unei diversități religioase, care s-a tradus într-o încercare de a reuni cultele existente, străine sau autohtone, într-un cadru unic de referință. Motivele din spatele acestei decizii au fost, pe de o parte, politice, iar, pe de altă parte, social-existențiale. În primul caz, cultele religioase asigurau existența *polis*-ului, cetățile fiind de cele mai multe ori consacrate unei divinități. Acest lucru ne revelează cum gândirea greacă nu distingea între ordinea divină și ordinea temporală, așa cum a fost cazul mai târziu în creștinism, ci, din contră, ele coincideau, fiind absorbite în înțelegerea cosmologică a universului. În cel de-al doilea caz, divinitățile venerate de indivizi reprezentau o manifestare a experienței ordinii cosmologice pe care aceștia o trăiau zi de zi, și care avea consecințe imediate în ordinea politică. Din aceste motive, alegerea unei religii oficiale s-a instituit la nivel de *polis*, astfel încât pluralismul religios iminent, între care se disting misterele de la Eleusis, dyosinismul și orfismul sau panteonul grecesc, avea un loc bine definit în societatea grecească.

Se poate argumenta că, deși nu a existat niciodată o religie oficială, tocmai datorită politeismului, acest lucru nu a împiedicat existența unei forme de secularism prezente în viața cetăților grecești. Astfel că, dacă de obicei ipoteza cronologică general acceptată este cea conform căreia secularizarea a apărut ca fenomen istoric posterior răspândirii creștinismului și, în particular, asocierii Bisericii Catolice cu puterea politică în Evul Mediu, secularismul a pre-existat secularizării, așa cum o arată cazul Greciei elenistice. Cea din urmă era o societate seculară, întrucât rolul religiei nu era unul fundamentat politic, ci *fondator* al politicului. Sacerdoții erau cei care se ocupau de respectarea săvârșirii ritualurilor pentru că sentimentul religios era unul intens și autentic și care nu provenea însă dintr-o dorință de a-și spori puterea politică.

Cineva ar putea crede că, din moment ce o cetate era fondată în onoarea unei divinități, atunci nu avem nicidecum de a face cu o formă de secularism, deoarece considerentul

religios este evident superior celui politic. Cu toate acestea, gândirea grecească nu diferența între sfera politică și cea religioasă: ele rămâneau unificate în armonia cosmosului. Astfel, substanța dialecticii dintre politic și religios era unificată de viziunea despre lume, pe când, înainte de secularizare, interacțiunea discursivă dintre cele două era profund divizată, întrucât posibilitatea existenței unui cosmos unificat și armonios deja dispăruse. Această diviziunea a avut loc odată cu apariția creștinismului care, pe de o parte, a impus monoteismul, iar pe de altă parte, a exclus definitiv posibilitatea conceptualizării unei ordini unificate despre lume. Dar despre această ultimă afirmație voi discuta într-un alt articol, invocându-l pe Eric Voegelin.

Oferind exemplul Greciei Antice, mi-am propus să contrastez această perioadă cu perioada medievală, în care atât puterea politică, cât și cea religioasă au acaparat pârghiile vieții sociale. Astfel, în Evul Mediu nu mai putem vorbi despre secularism în primul rând deoarece nu mai exista o diversitate religioasă (formele de pagânism fiind absorbite de creștinism). În al doilea rând, deoarece existența cotidiană era consacrată în mare parte ritualurilor religioase, așa cum putem vedea în formele de artă din secolele V-XIII î. Hr. sau în scrierile filozofice aparținând scolasticismului. Aceste artefacte reflectă nu numai un *ethos* particular, dar și o concepție despre lume a omului medieval, care a izvorât din experiența sa în lume: un sentiment profund de așteptare a Parusiei, care a făcut din tot ceea ce exista în afara sferei religioase, ceva aproape inutil, iar dacă avea vreo utilitate, aceasta era strict gândită în legătură cu sfera religioasă, așa cum am menționat mai sus. Se poate înțelege astfel de ce nu se poate discuta despre nicio formă de secularism în perioada Evului Mediu.

Această lipsă nu a încetat, totuși, să se facă remarcată, astfel că peste cinci secole a avut loc secularizarea, care s-a manifestat ca o dorință intensă de a expulza religiosul din sfera politică, din considerente existențiale și privitoare la funcționalitate, lăsând astfel locul unei veritbile *legitimități a epocii moderne.*[1] Modernitatea secularizată a apărut în continuitatea unui proces complex al interacțiunii dintre Biserică și stat; dacă într-o primă fază Biserica și-a găsit un loc bine fondat în câmpul istoric, în cea de-a doua, legitimitatea și chiar rolul său au început să fie chestionate. Cert este că funcția sa nu a fost complet destituită, aceasta reușind, grație de data aceasta *secularismului*, să își croiască un drum în lumea modernă. Tocmai pentru că modernitatea se axează pe pluralism (specific secularismului, după cum am sugerat în primele paragrafe ale acestui text), religia încă a rămas o componentă esențială pentru funcționarea societăților.

Este drept că secularizarea poate fi interpretată ca fiind cea mai radicală expresie a separării ordinii divin-transcendente, exprimată în creștinism în gândirea escatologică, și a celei temporar-imanente. Și totuși, în modernitate mai există secularism, cel puțin pentru moment, fapt care menține încă vie existența religiei. Nu știm dacă acesta va contribui la întemeierea altor cetăți sau dacă, în cele din urmă, va fi uitat de istorie, însă sper ca această lentilă să deschidă calea către noi înțelegeri ale triadei secularizare-

modernitate-secularism.

NOTE

1. Sintagma face referire la titlul cărții lui Hans Blumenberg*, The Legitimacy of the Modern Age*. ↑

Imagine: Jacob Jordaens – „The Wedding of Thetis and Peleus – Golden Apple of Discord” (cca.1633); Sursa: Wikimedia Commons